

НЕБОЈША ПЕТРОВИЋ*

Студентски центар у Новом Саду
Нови Сад

УДК 323.1(5)

Монографска студија

Примљен: 15.08.2017

Одобен: 05.09.2017

Страна: 265-274

КУРДИ И КУРДСКО ПИТАЊЕ

Сажетак: До пре неколико година тешко је било замислити да ће се Курди осведочени терористи и крајње реметилачки фактор на политички и онако турском подручју, тако брзо трансформисати у највеће савезнике САД на Блиском истоку. Они су борбом против Исламске државе, успешним потискивањем политичких и верских супротности под њиховом контролом, као и стављањем националног испред религиозног, показали да су у извесном смислу заштитници либералних вредности. С друге стране стварање независне курдске државе променило би из темеља политичку архитектуру овог региона и изазвало несагледиве последице у будућности, стога су Курди постали предмет озбиљних научних опсервација. Аутор је користећи домаћу и страну литературу осветлио најзначајније догађаје из прошлости једног великог народа који управо ствара, можда и најсветлије странице своје историје.

Кључне речи: Курди, Блиски исток, ислам, Ирак, Турска, рат

По ко зна који пут у ближој и даљој прошлости један истрајан и жилав народ, који већ хиљадама година настањује планински и кршевит простор Блиског истока, добија подршку западних војно политичких центара, наклоност њихове јавности и разних „заштитника људских права и слобода”. Ипак, њихова неутољива тежња за националном независношћу и уједињењем, до сада је само тим „душебрижницима” помагала да их лакше варају и искористе за очување својих политичких и пословних интереса. Док се вештачке нације и њихове државне творевине промовишу, политички, економски, па и војно здушно подржавају, Курди са вишемиленијумском историјом и несумњивом националном посебношћу и даље таворе подељени у неколико држава, које им до недавно и нису признавала било каква национална права. Стога се светска јавност са правом пита, да ли ће овај вишемилионски народ издељен у неколико држава, константно прогоњен и масакриран бити и овај пут као и увек до сада препуштен својој злехудој судбини. Одговор на ово питање је тешко и готово немогуће дати. Али ако им је за утеху, захваљујући искреној, огорченој и за разлику од арапских суседа успешној борби против Исламске државе,

* nebojsa.petrovic1973@gmail.com

курдско питање је поново у центру пажње светских моћника, медија, интелектуалаца и свакојаким организација.

Опчињеност „цивилизованог света” Курдима није савремен феномен, нити је он условљен искључиво њиховом отпору средњовековном мраку оличеном у ИД. Због своје изузетне и дуге прошлости, националне, па чак и верске специфичности у односу на моћне суседе, они већ дуго закупају пажњу европских научних умова. Осим тога, од краја Првог светског рата и промовисања идеје о „самоопредељењу народа” и сходно томе њихове вишедеценијске борбе за националну и политичку еманципацију, покренута је спорадична поплава информација о овом, за Европљане још увек егзотичном народу. Кључ за боље разумевање њихове компликоване улоге у савременим збивањима и геостратешким комбинаторикама на Блиском истоку, лежи управо у генези њихове борбе против националног затирања, које су током 20. века водиле арапске државе, Турска и Иран. Пошто ови крвави сукоби никада нису зависили само од развоја догађаја и односа снага на терену, већ и од укупних политичких и војних кретања и глобалног односа у свету, неопходно је упознати се и са вероватно пресудном улогом страних сила. Дакле, и поред тога што је курдска историја дуга и богата, ми ћемо се у овом раду, из горе наведених разлога, оријентисати на приказ најважнијих догађаја 20. века, који су обликовали њихов тренутни политички положај у овом вечито нестабилном региону.

Средњовековни жестоки сукоби између незадрживог османског царства и поново ојачане персијске државе довео је до трајно успостављене граничне линије, при чему је већи део Курдистана припао Османлијама. И поред честих побуна и неприхватања апсолутне покорности они су ипак, до самог краја остали верни поданици овој моћној и дуговечној династији. Док су се арапске земље и главешине током Првог светског рата побуниле и отворено стале на страну турским непријатељима, Курди су и поред незадовољства стањем у царевини, остали лојални Турској и у њеним униформама учествовали у стравичном покољу Јермена 1915. године. Очигледно је да курдске вође нису уочиле преображај Отоманског царства у турску националну државу, што је за њихов народ узроковало катастрофалне последице. „Прво убијамо Јермене, онда Грке, па Курде”, објаснио је турски жандарм сестри из данског црвеног крста у јулу 1915. године, док је овај преображај убрзано окончаван. (Марк Мазовер, 2011: 74)

Пошто је крај рата Турска дочекала на страни поражених, о њеној судбини требали су да одлучују тајни споразуми прављени за време рата у оквиру сила Антанте. Сходно овим споразумима, уз одређене корекције, на Париској конференцији је одлучено да се арапски поседи Османлија претворе у мандатне територије под заштитом Друштва народа, а под стварном управом Велике Британије и Француске. Коначни англо-француски споразум о деоби арапских територија постигнут је 25.априла у Сан Рему. Енглези су потврдили Французима „право” на Сирију и Либан, а Французи енглеско на Палестину и Ирак. (Чедомир Попов, 1995: 139, 140, 141) На тај начин велики део Курда из северног Ирака нашао се под колонијални системом Велике Британије, док је мањи

део у Сирији наредних деценија делио судбину становништва француских колонија на Блиском истоку.

Све ове одлуке Конференције у Сан Рему ушле су у Мировни уговор које су победничке силе потписале са султанском владом у Севру 10. августа 1920. године. Вишемесечни мукотрпни преговори, погађања, разне дипломатске игре и надметања дојучерашњих савезника око турских територија, условили су и покретање курдског питања. Тако се у Уговору из Севра, три члана непосредно односе на положај курдског становништва. Уговор је налагао формирање међународне комисије, чија је обавеза била да за „шест месеци успостави локалну аутономију у регионима у којима доминирају курдски елементи”. Осим тога што се султан обавезао да одмах изврши спровођење одлуке о аутономији курдских области, Уговор је оставио могућност Курдима да уколико буду желели независност од Турске и уколико Савет Друштва народа процени да су „способни за независност”, то им се и омогући. Турски представници у Севру потписали су обавезу да морају прихватити такве евентуалне препоруке и одрекнути се свих права у курдским областима. (Мирко Аксентијевић, 1996: 53)

И поред одређених условних формулација у Уговору, никада раније а ни после 1920. године, курдско питање није третирано на сличан начин. Међутим, идеја америчког председника Вудроа Вилсона о праву народа на самоопредељење није могла бити од стране европских колонијалних сила искрено прихваћена. Напротив, још на Мировној конференцији свима је било јасно да је глад за стицањем нових колонија била јача од, за то време апстрактних хуманистичких идеја. Када су проценили да је за њихове интересе потребна снажнија Турска, брзо су занемарили своје обавезе и обећања дата азијским горштакима. С друге стране, мора се признати да су за гажење Уговора из Севра умногоме кумовали и сами Курди. Њихове вође су били махом племенски поглавари, недовољно образовани да би се носили са турским политичарима који се нису одрицали дипломатског лукавства и превејаности отоманских времена.

Тако су њихова лаковерност, политичка незрелост а можда и недовољно формирана национална свест, омогућили оцу турске нације Кемалу Ататурку да их у потпуности искористи за остваривање сопствених и турских националних интереса. Заправо, његовом успеху највише су допринеле победничке силе, које су, осим тога што су раскомадале арапске територије, благонаклоно гледале и на захтеве Грчке и Италије према деловима Малоазијске обале Егејског мора. Још у мају 1919 године они су одобрили грчку окупацију Смирне. Пошто је приликом окупације града и његовог залеђа дошло и до великог злочина према турском живљу, она је само подгрејала турски национализам и дала замаха огорчењу према Грцима, савезницима и самом султану. (Стеван Павловић, 2011: 334)

Због вековних спорова са Јерменима, сличан страх и неповерење према савезницима постојало је и међу Курдима. Стога је Ататурков позив за „спречавање анексија муслиманских територија” од стране Јерменије и других хришћанских држава код ратоборних брђана наишао на опште одобравање. Тако је он 6. августа 1919. године у Ерзуму одржао „конгрес источних вилаје-

та”, у којима је курдско становништво било доминантно и управо уз подршку Курда, остварио своју прву велику политичку победу. (Мирко Аксентијевић, 1996: 129)

Захваљујући успесима, харизми и обећањима, Ататурково одбијање да призна обавезе из Уговора у Севру, који је између осталог одређивао и курдска права на аутономију и самоопредељење, није изазвало никаквих сумњи у његову искреност и симпатије према курдском народу. Заправо, он се у ово време и даље чешће позивао на „муслиманско братство”, него на турски национализам.

После великих војних победа над Грцима и промене стратешких приоритета великих европских сила, Ататурковој творевини је пошло за руком да потпише знатно повољнији мировни уговор. Уговор из Лозане 1923. године Турској је гарантовао територијални интегритет, што је аутоматски искључивало право Курдима на аутономију или чак независну државу. Ипак, турски делегат је признао равноправност Курдима, што је и индиректно наведено у 38. и 39. члану Уговора. Наиме, Уговором се Турска обавезује на равноправан статус свим народима без обзира на „народност, језик, расу или веру”. Такође, изричито је наглашено да не сме бити ометања употребе језика сваког турског држављанина у штампи, публикацијама и јавним окупљањима. (Јурген Рот, 1981: 46)

Заправо у све мировне уговоре после Првог светског рата ушле су одредбе о поштовању и заштити личних и политичких слобода, приватне својине, права на употребу и неговање сопственог језика, вере и обичаја националних мањина. Међутим, владе већине земаља на које су одредбе о мањинама имале да се примене, још на Мировној конференцији пружиле су огорчен отпор наметнутим обавезама, сматрајући их фларгантним мешањем у унутрашње ствари суверених држава. (Чедомир Попов, 1995: 143)

Када су овако бучно реаговале европске државе, међу којима је била и једна Чехословачка, са либерално настројеном политичком и интелектуалном елитом, шта се онда могло очекивати од земље која је само пар година раније спровела брутални злочин над јерменском мањином. Било је илузорно очекивати да ће Турска сузбијати национално угњетавање, неравноправност и дискриминацију. Заправо, схвативши из личног искуства сву немоћ новог поретка осмишљеног у Версају али и значајну место Турске у стратегији одбијања Совјетско Савеза, Ататурк је отворено погазио све наведене обавезе. Већ 1924. године донет је Закон којим се забрањује свака могућност школовања на курдском језику. Одмах потом, уследио је Закон о друштвима и политичким партијама у којем се констатује да на територији Републике Турске не могу постојати мањине „чија је намера разарање националног јединства. Затим је следило проглашавање Курда за „Турке брђане” и протеривање око 700 000 у централну и западну Анадолију.” (Мирко Аксентијевић, 1996: 123)

Курди би се и због мањих притисака и увреда дигли на оружје. Побуне су се низале, а турска је влада схвативши да свет затвара очи и да на унутрашњем плану има потпуно слободне руке наставила да се брутално обрачунава са бунтовницима. Устанци су били слабо организовани а због слабе координације ограничени на релативно малим територијама, што је војсци омогућавало брзу

локализацију побуне. Међутим, у лето 1927. године створена је организација „Коибун” (Независност) у чији су састав ушли истакнути интелектуалци и племенске старешине. На тешко приступачном терену устаници су скоро две године одолевали нападима турске војске. Али због недостатка оружја и ова побуна је у крви угушена. Према устаницима није било милости, а из изјаве министра правосуђа Мехмета Есата видимо да никакви подаци о патњи Курда из овог времена нису могли бити претерани. „Турска је држава Турака. Ко није прави Турчин, има једино право: бити слуга, право бити сужањ”. (Јурген Рот, 1981: 48)

На овакав начин није могло доћи до пацификације поносних горштака. Практично, до Другог светског рата сукоби између устаника и војске нису прекидани. Али после рата, због страха од СССР, положај Турске у очима Запада додатно је побољшан. Ушавши у НАТО, њена војска је у односу на слабо наоружане Курде постала исувише доминантна да би се могао развити иоле озбиљнији војни подухват. Тако да је сада турска влада скоро неометано могла спроводити политику националне асимилације курдске мањине. Овај процес је нарочито убрзан после државног удара који је организовала војска 1960. године. На власт је дошао Комитет националног јединства, који је међу првим мерама које је предузео била турцизација назива курдских градова и села. Организована је изградња регионалних васпитних завода за наметање турске културе курдској деци а у војној бази Сивас били су интернирани курдски интелектуалци и угледни грађани. (Гордана Синадиновски, Бранислав Синадиновски, 1988: 114)

Препуштени сами себи под константним притиском све снажније турске државе и њене војске, курдски национални покрет није могао имати онакав замах и снагу као пре Другог светског рата. Тек 1978. године оснивањем Радничке партије Курдистана на челу са Абдулахом Оцаланом, долази до буђења и конкретних акција Курда на територији Турске. Заснован на сплету марксистичко-лењинистичке идеологије и радикалне националне идеје о стварању независне државе, овај покрет се поред герилског начина ратовања није устручавао ни од бруталних терористичких акција. И поред тога што се налази на листи терористичких организација Турске САД и Европске уније, њене активности су ипак скренуле пажњу светске јавности на положај Курда. Такође, бруталност Радничке партије, али и појачани притисци са Запада убрзали су процес промена на турској политичкој сцени у погледу курдске заступљености у раду Велике народне скупштине Турске. (Слађана Здравковић, 2016: 76, 77)

Ипак, делимичним поправљањем њиховог положаја ни издалека није решено курдско питање у Турској. Прихватање политичког дијалога од стране турске владе и уважавање политике компромиса од стране курдских представника, не значи и одрицање од борбе за реализацију националних снова које непрестано сањају генерације Курда. Антикурдска политика Турске у Ираку и Сирији додатно ометају процес смиривања Курда у Турској. Њихова демографске експанзија, све боља политичка организованост, мржња према Турцима и њиховој држави, представља велику препреку даљег јачања Турске у будућности.

Ирак

Константно нестабилна политичка ситуација у Ираку, омогућила је Курдима да чешће износе политичке захтеве, улазе у политичке преговоре са арапским политичарима и озбиљним оружаним побунама колико толико бране елементарна национална права. Као и у Турској, они су масакрирани, протеривани из својих миленијумских станишта и вешто обмањивани од локалних политичара и западних државника. Западна јавност опчињена нафтним богатствима курдског Мосула и Киркука олако је у својим луксузним аутомобилима и топлим домовима занемаривала чињеницу да су за патњу једног милионског народа умногоме одговорни и себични интереси њених влада.

После Првог светског рата за Велику Британију је утицај у Ираку због огромних нафтних резерви био од највећег значаја. Још од 1925 када је откривена нафта код Киркука, Енглези су основали Ирачку петролејску компанију, као међународно петролејско друштво за експлоатацију нафте. У тој компанији они су имали 47, 50% капитала, Французи 23,75%, Американци 23,75%, а сами Ирачани 5%. Пошто је на овај начин обезбедила свој економски примат, британска влада је, задржавши војно присуство, уговором од 30. јуна 1930. године признала потпуну независност Ирака. (Чедомир Попов, 1995: 256)

Претходно је британска влада обезбедила Ирачанима легитимитет над спорним курдским територијама. Наиме, под покровитељством Друштва народа они су организовали референдум 1925. године на коме се одлучивало о судбини курдске нације настањене на простору ирачке државе. Пошто се наводно само 50% Курда изјаснило за проглашење независне курдске државе, они су, уз обећану аутономију остали у саставу Ирака. (Слађана Здравковић, 2016: 75)

Међутим, за обећану аутономију још је требало пролити реке крви, опстати и поред масовних присилних расељавања, доживети небројено превара и понижења. Док је британски утицај и присуство било снажно, ирачка војска је без већих напора гушила честе али на мањим територијама и племенски ограничене побуне. У овим окршајима против ирачке војске али и током константних међуплеменских сукоба истакло се племе Барзани са младим вођом Мустафом Барзанијем. Пред почетак другог светског рата млади ратник и талентовани политичар морао је да пребегне у суседни Иран, где је 1946. године активно учествовао у формирању „назависног Курдистана” у Ирану. За то време у Ираку, и поред тога што је у курдским школама било све више ученика, што је у Багдаду излазио лист „Курдистан”, што је њихова политичка организација „Курдска демократска партија” активно учествовала у политичком животу земље, жеље и захтеви за аутономијом нису бледели. (Мирко Аксентијевић, 1966: 15)

Они су се нарочито разбуктали после 1958. године када је у Ираку државним ударом свргнута монархија и проглашена република. Изгледало је да је будући суживот два народа загарантован јер је нова влада у потпуности прихватила национална права Курда. Али одређени новински чланци о неопходности асимилације Курда и појачане колонизације Арапа на традиционално курдским територијама, појачали су сумњичавост код курдских политичара.

Када је нова ирачка влада одбила да прими курдску делегацију која је протестовала против колонизације и ниске откупне цене земље курдских племена око Дебренија, недавно из изгнанства пристигли Барзани подигао је оружану побуну. (Гордана Синадиновски / Бранислав Синадиновски, 1988) На тај начин започет је низ ратова, примирја и периодичних споразума између Курда и ирачких власти.

Потискивањем британског утицаја, нова ирачка влада и поред најмодернијег оружја није могла војно поразити одлучне Курде. Тек када су на страну ирачке владе стали и по свим другим питањима непомирљиви противници друге половина 20. века -САД и СССР- клатно се под Садамом Хусеином неумољиво померало на страну Арапа. У таквим околностима курдски устаници су брзо војно поражени, а ирачки властодржац је наредних година у неколико наврата нанео страховите губитке цивилном становништву. Али Заливским ратом је, ова за Курде незапамћена пошаст окончана. Међутим, услед великих војних и по ко зна који пут дипломатских пораза, међу самим Курдима је дошло до политичке поларизације и међусобних војних окршаја. Ситуацију је вешто искористила Курдска радничка партија из Турске, која је имала амбицију да постане свекурдска организација за реализацију кључних националних питања. Управо је овај след догађаја био извор нових великих страдања Курда у Ираку. Наиме, пошто су борци ове партије имали базе у Ираку, то је турској влади 1995. године пружило оправдање за незамислива пустошења курдских села, које је светска јавност, закупљена сукобима у Босни бестидно игнорисала. (Мирко Аксентијевић, 1996)

Ипак, изгледа да је вага среће почела да претеже и на курдску страну почетком новог века, када је Курдима, захваљујући њиховој одлучности, снази оружја и сплета чудних околности везаних за настанак Исламске државе, призната аутономија на северу Ирака обећана још давне 1925. године.

Иран

Курди су још од најранијих времена компактно насељавали данашњи северозападни Иран, односно границу ове државе са Турском и Ираком. Међутим, и поред тога што су вековима живели под неспорном доминацијом Персијанаца, они су грчевито неговали своја културна обележја и у потпуности очували национални идентитет. Супротстављање асимилацији до 20. века било је релативно лако, јер је централна власт тешко допирала до тешко проходних планинских врлети. Али нове технологије западних држава пре су и брже стизале од нових вредности и доктрина које је створио 20. век.

Тако да званичне иранске власти, било да су биле монархистичке или од стране исламских фундаменталиста, нису размишљале о признавању и прихватању курдске посебности. Али, за разлику од својих саплеменика у осталим државама, Курди у Ирану се нису тако одлучно и агресивно супротстављали властима у Техерану. Па ипак, у случају повољних политичких околности и Курди из Ирана су, као што је било 1946. године показали шта је циљ њихових

стварних тежњи. Искористивши присуство совјетске војске, недавно формирана Курдска демократска партија је неочекивано у јануару 1946. године у граду Марабад прогласила републику. Нема сумње да су Совјети и њихов концепт ширења комунизма утицали на формирање ове творевине. Али због жеље за добрим односима са Великом Британијом и САД они су убрзо напустили ово подручје и на тај начин уместо комунистичке идеологије оставили будућим курдским генерацијама сећање на успешно организовану независну државу. Курдски језик је био званичан, а нарочито је била упечатљива културна делатност и добро организовано масовно описмењавање. Држава са војним и полицијским апаратом функционисала је годину дана, док није срушена под налетима иранске војске. (Масимо Кампамини, 2011)

Наредне деценије протекле су у напорима за очување националног идентитета. Ситуација се додатно погоршала после исламске револуције и доласка на власт ајатолаха Хомеинија. Покушаји Курда да политичким путем траже поправљање свог положаја доживео је тотални неуспех. Нова власт је репресијом настојала да их заплаши и онемогући било какво озбиљно национално и политичко организовање. Ови проблеми су обogaћени и религиозним питањем, које доласком исламских фундаменталиста још више продубљује јаз између Курда и Техерана. Наиме, пошто су 75% Курда сунити а Иран себе сматра заштитником шитског учења, могућност политичког дијалога је веома отежан.

Ипак, Курди у Ирану и даље опстају и чак демографски јачају, стрпљиво покушавајући да поправе свој положај.

Сирија

За разлику од осталих држава у којима живе компактне масе курдског становништва, у Сирији њихових побуна и оружаних сукоба против централних власти није било. Док су у суседној арапској држави Ираку, Курди деценијама представљали прворазредно државно питање, они у Сирији због своје малобројности нису могли имати такав значај. То никако не значи да је њихов статус био задовољавајући и да није било јасног политичког ангажовања са изразитим националним обележјима.

Наиме, у Сирији је после стицања независности 1946. године, дошло до наглог јачања арапског националног покрета. Исто као и у суседном Ираку, тај покрет се махом манифестовао кроз нетрпељивост према Курдима и организованим деловањем државе у правцу њихове арабизације. Тако да и поред тога што се Курди и њихова Курдска демократска партија, основана 1957. године, нису као у другим државама залагали за национална права или чак политичку аутономију и независност, већ искључиво за одређена културна права, то је сиријским властима 1959. године било довољно за хапшење њихових вођа. Док су националистичке владе игнорисале њихову посебност, онемогућавали школовање деце, вршили економске притиске и јавну антикурдску пропаганду, социјалистичка БААС-партија је солидарисујући се са ратом Ирачана против Курда, покренула опсежне акције које су угрозиле и сам опстанак курдског

народа.. Само у првим мерама спровођења њиховог радикалног плана расељено је близу 200 000 Курда са граничних подручја према Ираку и Турској. Срећом по Курде, избијање арапско-израелског рата и погоршање ситуације 1967. године спасило је овај народ у Сирији од тоталне катастрофе. (Мирко Аксентијевић, 1996)

Нове владе које су уследиле, нису више потенцирале на бруталној политици БААС партије, већ су се у одређеној мери вратиле претходном игнорантском односу решавања, односно евентуалног поправљања положаја Курда. Такво стање било је извор честих неочекиваних и непријатних ситуација, које су само јачале курдску одлучност и убеђеност у неопходност отворенијег отпора. Инспирисани успесима њихових саплеменика у Ираку и они су истрајавали у очекивању погодних околности за успех оружане побуне. Управо је грађански рат у Сирији пружио јединствену прилику да и они постану не само важан фактор у мноштву међусобно супротстављених фракција, већ и за успостављање сопствене државне творевине.

Закључак

Постоји много разлога зашто су очи светске јавности већ толико дуго упрте ка немирном подручју Блиског истока. Пре свега нафта, као главна стратешка сировина 20. века детерминисала је борбу за глобалне стратешке позиције великих сила. Сходно својим интересима оне су се трудиле да подигну, одрже или уруше државне творевине са ионако трошним социо-економским конструкцијама. Пошто су разбуктали национални покрети нарушили међуетничке а религиозне расправе верске односе међу тамошњим становништвом, они су најчешће само подржавањем својих фаворита остваривали повољне стратешке циљеве.

У таквим околностима, основна слабост курдског националног покрета била је у томе што њихови циљеви најчешће нису били у складу са горе наведеним интересима. Заправо, све док су добијале огромну зараду од нафтних бушотина и док су у главним градовима столовали политички послушници који су спречавали ширење комунистичке или неке друге идеологије (као што се могло видети у случају Ирана), оне су политичким а по потреби и војним средствима бринули о безбедности држава чије су границе махом они и креирали. Осим тога, иначе међусобно супротстављене државе овог региона, налазиле су заједнички интерес само у случају покретања курдског питања. „Ми ћемо ускоро предузети нове кораке у Сирији и региону. Турска са својом армијом неће дозволити да у суседној земљи буде створена нова држава”, изјавио је недавно турски председник Реџеп Едроган. (Политика, 9. август 2017.) Ове речи изговорене пре неколико дана најбоље описују политику и интерес Турске током целог 20. века.

Међутим, нова прерасподела моћи на рушевинама режима који нису одговарали интересима Запада, избацила је Курде као нове фаворите и гаранте њихових геостратешких позиција. Ово мишљење се не базира само на цен-

тралној улози Курда у борби против Исламске државе, већ и чињеници да су њихове територије најстабилније у ратом захваћеном подручју. Док у Ираку бесни грађански и верски рат између шита и сунита у курдским градовима безбедно послују највеће светске нафтне компаније.

Да ли ове чињенице у довољној мери отежавају игнорисање курдског захтева за независност? Одговор је само тренутно потврдан, јер нисмо сигурни да ће оне и у будућности бити довољне, односно усклађене са међународним токовима и страним интересима.

Литература:

1. Gordana Sinadinovski, Branislav Sinadinovski, *Kurdskoto nacionalno prašanje*, Skopje, 1988.
2. Jurgen Rot, *Kurdi*, Ljubljana, 1981.
3. Mark Mazover, *Mračni kontinent - Evropa u XX veku*, Arhipelag, Beograd, 2011.
4. Masimo Kampamini, *Istorija Srednjeg istoka-1798-2006*, CLIO, Beograd, 2011.
5. Mirko Aksentijević, *Naoruz dolazi*, SKC Beograd, 1996.
6. Mirko Aksentijević, *Kurdi-borba za autonomiju*, Sedma sila, Beograd, 1966.
7. *Politika*, 9. avgust 2017.
8. Slađana Zdravković, *Istorijski razvoj Kurdistan*, Kultura polisa br.30, Novi Sad, 2016.
9. Stevan Pavlović, *Istorija Balkana*, CLIO, Beograd, 2011.
10. Čedomir Popov, *Od Versaja do Dancinga*, Zavod za udžbenike, Beograd, 1995.

THE KURDS AND THE KURDISH QUESTION

Summary: It was difficult to imagine until few years ago that the Kurds would so quickly transform from assured terrorists and extremely disturbing factor on a politicaly unstable area into the biggest USA allies in the Middle East. Their fight against Islamic State, successful suppression of political and denominational disagreements under their control, as well as putting national in front of religious, showed that in a sense they are protectors of liberal values. On the other hand, creation of independant Kurdish state would absolutely change the political architecture of this region and cause incomprehensible consequences in a future. Therefore the Kurds have become the object of serious scientific opservations. By using domestic and foreign literature, the author has revealed the most significant events from the past of one great nation, which has now been creating perhaps the brightest pages of their history.

Key words: the Kurds, the Middle East, Islam, Iraque, Turkey, war